

A VIEW OF “BEYHUDE ÖMRÜM” STORY

“Beyhude Ömrüm” Hikâyesine Bir Bakış

Murat TURNA¹

Abstract

Mustafa Kutlu is a figure of interest in near term Turkish Literature by his stories. Mostly, his stories have double meaning scope. An experienced reader doesn't have difficulty to discern bending ordinary, worldly patterned stories to beyond an obvious fact. Kutlu's stories have a metaphysical depth. The first stratum of meaning is about simple facts that everyone can easily figure out. Life's preoccupation within flow of time, ordinary incidents that happen to mankind, human relations are types of issues that anyone can comprehend. Still there are some particular matters that author is trying to adumbrate. We find the author's main purpose at certain points hidden in the story's depth. Central points in Kutlu's stories are loaded with emotions being sent to the readers. There is a permanent gist in his stories. In other words the core of the stories is the same. The core is the metaphysics appeared at the point that conclusions bound together. Considering the resources he uses and the mission he is in, the author always studies this metaphysical message as an unchanging gist. His themes and preferences are always in this direction. As Mustafa Kutlu has a consistent line in metaphysics and he maintains his position for years, it is clear that he draws attention of several coteries. Mustafa Kutlu's ingenuity in art of literature is particularly in his stories and the purpose of his stories gives his paradigm, his unique aesthetics. “Beyhude Ömrüm” story is a genuine work that author's mentioned features and his perspective of art are clearly understood. The relationship between his universe of ideas and his art is quite remarkable. Throughout the article, practising thoughts on work's meaning dimension, shedding light on mentioned issues are aiming to make them understandable.

Keywords: *Mustafa Kutlu, literature, story, metaphysics.*

Özet

Mustafa Kutlu hikâyeleri ile yakın dönem Türk edebiyatının ilgi çeken bir ismi olmuştur. Onun hikâyeleri ekseriyetle çift anlam boyutuna sahiptir. Birikimli bir okuyucu, sıradan dünyevi çizgilerle aktarılan bu hikâyelerin aslında görünenin ötesine yöneldiğini fark etmekte zorlanmaz. Kutlu'nun hikâyelerinde metafizik bir derinlik vardır. Hikâyelerindeki ilk anlam katmanını herkesin anlayabildiği basit gerçekler üzerinedir. Ömrüm meşgaleleri içinde akıp geçen zaman, insanoğlunun başına gelen olağan hadiseler, beşeri münasebetler hemen herkesin kavrayabildiği türden hususlardır. Mamefih yazarın tüm bunlarla sezdirmeye çalıştığı farklı hususlar vardır. Asıl anlatmaya çalıştığı meramı da hikâyenin derinliklerine gizlediği bu noktalarda buluruz. Kutlu'nun hikâyelerindeki merkezi noktalar okuyucuya gönderilmiş mesajlarla yüklüdür. Onun tüm hikâyelerinde sabit bir öz bulunur. Başka bir deyişle çekirdek hep aynıdır. Bu öz ise vakaların, münasebetlerin, sonuçların birbirine bağlandığı noktada tezahür eden metafiziktir. Beslendiği kaynaklar ve sanatta kendine biçtiği misyon itibariyle yazar hikâyelerinde hep bu metafizik mesajı değişmeyen bir öz olarak işler. Temaları, tercihleri daima bu yöndedir. Bu tarafı itibariyle Mustafa Kutlu'nun istikrarlı bir çizgiye sahip olduğu söylenmelidir. Bu istikrarı yıllardır koruduğu için çeşitli zümrelerin ilgisini çekmiştir. Mustafa Kutlu'nun edebiyat sanatındaki hüneri bilhassa hikâyelerindedir ve hikâyelerinin maksadı da paradigmasını, kendine has estetiğini verir. Kutlu'nun düşünce evreni ile sanatı arasındaki ilişki dikkate şayandır. “Beyhude Ömrüm” hikâyesi, yazarın yukarıda dile getirdiğimiz özelliklerinin, bir sanatkar olarak perspektifinin açık bir şekilde anlaşılabilceği özgün bir eserdir. Makale boyunca eserin anlam boyutu üzerinde yapılacak düşünce temrinleri, bahsedilen hususlara ışık tutma, onları anlaşılır kılma gayesini taşır.

Anahtar Kelimeler: *Mustafa Kutlu, edebiyat, hikâye, metafizik.*

¹ Yrd. Doç. Dr. Dumlupınar Üniversitesi, e-posta: murat.turna@dpu.edu.tr

Giriş

“Beyhude Ömrüm”, bir çiftçinin sarp dağ yamacında bahçe kurma çabaları ile gelişen bir hikâyedir. Hikâyenin içerdiği anlam katmanlarıyla Kutlu'nun düşünce yapısı arasında ilişki bulunur. Yazar, sanatı, düşüncelerini dile getirmek için elverişli bir vasıta olarak değerlendirir. Metne dayalı bir inceleme ile yazarın bu kapsamdaki fikirlerini ve kabullerini ortaya çıkarmak mümkündür.

Öncelikle bu hususa dair şunları dile getirmek yararlı olacaktır. Tolstoy'a göre bir sanat eseri üç yönden ele alınır. İlki konuyla sanatkârın kendisi arasındaki münasebettir. Bu ahlaki bir doğru teşkil etmelidir. Tolstoy bunu eserin iyi ile kötü arasındaki farkı belirtmesi olarak da izah eder. O, sanatkârın düşünceleri vasıtasıyla iyi ile kötü arasındaki farkı muhtevada; - bir ölçüde eserdeki bakış açısının özgünlüğüyle - göstermesi gerektiğine kânidir. Eserin muhteva itibarıyla lüzumlu olanı sunması icap eder. İkincisi biçimle ilgilidir. Biçimin muhtevaya olan uygunluğu ve estetik kaideler dahilinde olması bu kapsamda düşünülebilir. Sanatkar fikirlerini aktarmış, özgün biçimde iyi ile kötü farkını belirtmiş ve bunu estetik biçimde yapmış olsa bile dikkat edilecek bir husus daha vardır. O da samimiyettir. Son olarak sanatkârın okuyucuya dediklerinde samimi olup olmadığı göz önüne alınır. Tolstoy, bir sanatkârın okuyucusuna sunduğu mesaja inanıp inanmadığına ehemmiyet atfeder (Tolstoy, 2000: 58).

Eseri güçlü kılan bir bakıma sanatkârın inancındaki samimiyettir. “Çünkü sanatçıdaki bu samimiyet edebi esere güç verip onu etkileyici hale getiren en önemli özelliktir. Bununla okuyucu, sanatçının yaşamış olduğu duyguları tatmış, kendi de yaşamışçasına eserin atmosferine katılmış olur. Yazarın samimiyeti kadar, içinde yaşadığı toplumun değerlerini, düşünce yapısı ve yaşam biçimini eserine ne kadar yerleştirdiği de önemlidir.” (Emre, 2005: 253).

Sanatkârın inşa ettiği kurgusal yapı, esasen onun zihnindekilerin izdüşümüdür. O, inandığı hakikatleri bu yapının dokusuna yedirir. Kimi zaman da demek istediklerini kahramanına, kahramanlarına söyler. Bu bağlamda “Beyhude Ömrüm” hikâyesine yöneltilen genel bir bakış işlenen konuları, temaları, hikâyedeki kahramanların meselelerini Kutlu'nun inandığı değerler ve sunmaya çalıştığı mesaj(lar)ın perspektifinden algılamaya fayda sağlar.

1. Olay Örgüsü

Bu kısımda, incelemeye henüz başlarken dikkatlerden kaçmaması gereken bir hususu dile getirmek şarttır. Eserin başkahramanı olan çiftçinin ismi verilmez. Başkahramanın isminin olmayışı anlamlıdır. Sanatkârlar, okuyucuların başkahramanla özdeşim kurabilmesi için böyle bir tercihte bulunabilir. Kahramana bilinçli olarak isim vermeyip onu hayatın içindeki insanla ilişkili kılarlar. Böyle bir kahraman bir yönüyle vasatı verir. Ortalama bir insanı, - kahramanla özdeşim kuracak - ortalama bir okuyucuyu yakalayabilmek ve hayatın olağan akışı içinde sıradan insanı bu örnekle somutlaştırmak maksadının gözetilmesi muhtemeldir. Bir diğer husus ise başkahramanın adının anılmadığı eserlerin otobiyografik nitelik taşıması ihtimalidir. Sözelimi “9. Hariciye Koğuşu”ndaki isimsiz başkahraman ile Peyami Safa arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir. Sanatkârlar kendisinden izler taşıyan karakterler ortaya koyarlar. Dolayısıyla hikâyedeki başkahramanın isimsiz olmasının özel anlamlar taşıyacağı gözden uzak tutulmamalıdır.

Eserde başkahramanın babasının ismi söylenir. Başkahraman, Gülpaşa Çavuş'un oğludur. Hikâye, onun “Islak Kaya” diye belirttiği “miri arazi”ye dikkatini yöneltmesi ve burayı kendine mal edip bahçeye çevirme arzusu ile başlar. Başkahraman, aklına gelen bu fikri babasının dostu olan Berber Hacı Ali'ye açar. Hukuken de isteğinin bir manisi olmayacağını öğrendiğinde cesaret bulur ve çalışmaya koyulur. Islak Kaya'yı delip bir su yolu açmak, taşlık araziye temizleyerek toprağı düzenlemek için tüm zamanını buraya harcar. Bu esnada köyde söylentiler çıkar. Başkahramanın babası bir zamanlar Berber Hacı ile define aramıştır. Ömrünün son demleri bu uğraş içinde geçmiştir. Ölmeden evvel Gülpaşa'nın, oğluna definenin yerini söylediğini, şimdi de oğlunun bu işin peşinde olduğunu konuşurlar. Söylentileri etrafa yayanlardan biri de Çerçi Cemil'dir. Ondan işittikleri ile bir gece Islak Kaya'nın dibini kazmaya başlayan Muhtar Halil de Çerçi'ye inanmıştır. Ne var ki define bulamaz. Başkahramanın niyetinin ne olduğunu sonradan tamamen anlayınca da ona müsaade etmek istemez zira orada kendi toprağı vardır ve yabancının yaklaşmasından hoşlanmaz. Diğer sebep de başkahramanın annesine gençliğinde göz koymuş fakat onu elde edememiş olmasıdır. Muhtarın Gülpaşa Çavuş ve ailesi ile eskiden beri bir meselesi vardır. Bu yüzden başkahramanın orada çabalamasına olumlu yaklaşmadığı gibi ona engel olur. Önce cami çıkışında aralarında bir tartışma yaşanır. Bahçe kurma fikrinden vazgeçmeyen başkahraman, bir süre sonra, Muhtar Halil'in oğullarınca dövülür; derken olay mahkemeye intikal eder. Muhtar, tapulu arazisine cebren girildiğini iddia ederek dava açar fakat mahkeme onu haklı bulmaz. Hikâyenin devamında başkahramanın arzusuna ulaştığı ancak hikâyenin farklı bir seyir aldığı görülür.

Tüm bunlar anlatılırken arada, bütüne bağlanan kısa olaylar yer alır. Başka kahramanların tanıtıldığı olur ve onların hayatlarına dair kesitler sunulur. Başkahramanın istediği bahçeye kavuşmasına rağmen mutlu olamadığı, onu başka gelişmelerin beklediği müşahade edilir. Oğulları büyükşehre göç eder, baba ocağı ıssız kalır ve eşi birden hastalanarak hayata veda eder. O da yalnız ve yaşlı bir kimse olarak ömrünün geri kalanını bütün hayatını geçirmiş olduğu bu köyde tüketir. Bu vakitlerde köy artık eski zenginliğini ve canlılığını kaybetmiş vaziyette tasvir edilir. Hemen herkes buradan uzaklaşmıştır. Gençler ve ticaret yapanlar, sevdalılar ve meraklılar şehre göçmüştür. Koskoca köy, birkaç ihtiyarın vadesini tamamlamak için beklediği ıssız bir mekâna dönüşmüştür. Hikâyenin sonunda, kendi elleriyle kurduğu bahçeye giden ihtiyar çiftçi, burada kaza geçirir ve ayağını kırar. Kimildayamaz ve yardıma gelecek kimse de yoktur. Soğuk bir akşamüzeri, üstüne yağan karlar altında donarak hayata veda eder.

“Beyhude Ömrüm” hikâyesi ana hatları ile bu şekilde dile getirilebilir. Eser, Mustafa Kutlu'nun diğer hikâyelerine nazaran daha hacimlidir. Burada ifade edilmeyen kimi detaylarla olay örgüsünün zenginleştiğini, diğer küçük vakaların hikâyenin eksenine ustaca ilave edildiğini ve arka planda yer alan kahramanlarla şahıs kadrosunun genişlediğini belirtmek gerekir. “Beyhude Ömrüm”, hikâye çerçevesi içinde ele alındığında, şahıs ve konu repertuarı bakımından zengin sayılacak bir eserdir.

2. Temalar, Muhteva ve Şahıs Kadrosu

Hikâye 40'lı yılların ortalarında başlar. Muhtar Halil, Çerçi Cemil ve Tahsildar Atif bir arada otururlarken savaşın bittiğinden ve artık Demirkırat'ın çıktığından söz ederler. Bu, söz konusu zaman dilimine açıklık kazandırır.

Hikâye, yılların hızla geçişi ile sürer. Büyükşehre göçün yoğunluk kazandığı 60'lı, 70'li seneleri andırır biçimde zaman bakımından ilerler. “Beyhude Ömrüm” zamanın ilerleyişi

ile teması arasında güçlü ilişki bulunan bir hikâyedir. Nitekim eserin başlığı bile bu anlam bağına verir.

Eserde ıssız bir dağ yamacını kendine mülk edinmek isteyen çiftçinin hikâyesi anlatılır. Onun yapıp ettikleri, bu uğurda çektiği çile, verdiği mücadele ve yaşadığı hayal kırıklığı tüm hayatına yayılarak sunulur. Bu, sıradan bir çiftçinin, sıradan diyebileceğimiz hikâyesini verdiği gibi aslında yeryüzünde çalışıp didinen, hayalleri peşinde koşan ve nihayetinde ömrünü tüketen insanoğlunun da hikâyesidir. Yazar, başkahraman üstünden mülk edinmeye çalışan insanın ihtirasını, amacına ulaşmanın verdiği saadeti ancak tüm bunların gelip geçiciliğini anlatmak istemiştir. Hikâyenin başkahramanı, zaman ilerledikçe, çabalarının karşılığının geçici bir hazdan ibaret olduğunu görür. İnsan dünyevi meşgaleler içinde hayatını geçirir. Yaptıklarının kendisi ve etrafı için mühim olduğunu düşünür oysa hayatın sonuna doğru, yapılanların çoğunun pek bir mana ifade etmediği anlaşılır. Ne var ki insan yine de üstüne titreyip ömür tükettiği işlerden vazgeçemez. “Beyhude Ömrüm” böyle bir anlam örgüsü olan hikâyedir. Başkahraman tepedeki Islak Kaya’nın önündeki taşlığı, çukurdaki tarlasını biçerken fark eder. Orayı ilk fark edişinden verimli, güzel bir bahçeye dönüştürünceye kadar bu işe yıllarını verir. Hikâyenin başında bu tasavvura sahipken nişanlı olan kızı, hikâyenin sonunda artık evlidir. Nice mevsimler geçer. Harmanlar kaldırılır, buğdaylar satılır. Oğullar askere gider. Ona mani olmaya çalışan huysuz Muhtar, can teslim edeceği vakit helalleşmek ister. Civarın ileri gelenleri bir bir hayatını kaybeder. Başkahraman bahçesini kurmuştur ama yine de idealindeki bahçe değildir bu... Üzümü, narı eksiktir... Tıpkı emellerine ulaştığında yeni emeller beslemeye başlayan insanoğlunun öyküsünde olduğu gibi onun da sürekli uzanacağı emelleri bulunur.

Eserde, dile gerilen bu anlam örgüsünü kanıtlayan kısımlar, hikâyenin metafizik arka planını da ortaya çıkarır. Yazar gurbet, gurbetçi motifleri ile bunu üstü örtülü biçimde anlatır:

“Gurbetçi böyledir. Yazın gelir, güzün gider.” (Kutlu, 2002: 65).

“Her güz kurulur bu kervan. Köy kendini geçindiremiyor. Gurbetin geliri olmasa halimiz harap. Güzün gidecek, bahara yonca biçiminde dönecekler. Bazıları artık dönmüyor. İstanbul gurbetinde yerleşip kalanlar var. Köyün nüfusu gitgide azalıyor. Onlar da oraya bir bahçe kurmaya gidiyorlar.

İnsanoğlu dünyaya niçin gelir? Herhalde bir bahçe kurmaya gelir. Bu düşünce ile gülümsüyorum. Dünya dediğimiz de bir gurbet değil mi?” (Kutlu, 2002: 72 – 73).

Gerçekle mecazın iç içe geçtiği bu satırlardan dünya hayatına nasıl bakıldığı ortaya çıkmaktadır. Yeryüzü, durmadan dolup boşalır. Dünya, insanoğlunun gurbetidir. Asıl mekânı ahiret yurduudur. Bu da Ankebut Suresi 64. ayeti hatırlatır: “Düşünseler şunu da anlarlardı ki: bu dünya hayatı geçici bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir ve ebedî ahiret diyarı ise, hayatın ta kendisidir. Keşke bunu bir bilselerdi!” (Yıldırım, 2005: 545).

Başkahramanın bahçe ile oyalanması bir çeşit eğlencedir; çünkü ekilip dikilen tarlalarının dışında bir uğraştır. Onun çabalayışı fani hayat uğraşlarından biridir. Bununla birlikte ona anlam kazandırmaya çalışan bir tarafı da bulunur zira bu bahçe sadece kendisi ve evladı için değildir, kurt kuş da onun meyvelerinden yiyecektir. Varlığa faydalı olma fikrini de taşır. Dolayısıyla dünyada yapıp ettikleri ile kendi cennet bahçesini kurmaya çalışan insan metaforu oluşturulur. Başkahraman dünyaya her iki anlamda da bahçe kurmak için geldiğinin farkındadır. Dünya ve ahiret bahçesini kurmaya çalışan insan onun üzerinden anlatılır. Mustafa Kutlu metnin gerçeği ile sunmaya çalıştığı mesajı

birbirine yedirmiştir. Yazar bu hikâye ile kendi paradigmasının estetiğini oluşturmuştur. Satırları bu bağlamda çift anlam katmanını verir. Köy adeta dünyadır. Yazın köye gelenler, güzün giderler. İfadeler tıpkı dünyaya geliş gidiş döngüsünü andırır. Köyün nüfusunun azalması, gurbete gidenlerin dönmeyişi, gittikleri yerde bahçe kuracak olmaları gerçek ve mecaz anlamları bir arada sunar.

Başkahramanın kurduğu bahçeyle epey meşgul olmasına, ona evladı, geleceği için de teminat olarak yaklaşmasına karşılık yaşadığı hayal kırıklığı ise dünyevi emellere bel bağlamanın boşluğuna işaret eder. O kadar çabalayışına rağmen oğulları “dört tane ağacın başını beklemek” istemez. Çerçi Cemil onun bunca emeği için “Temelden tutuşmuşsun, ömrünü bir kötü bahçe için harcaıverdin. Ne kazancı var, ha!..Kaç para eder?” diye konuşur (Kutlu, 2002: 170). Tüm bunlar hikâyenin ismi ile birlikte düşünülüğünde anlamlı bir hale gelir.

Ayrıca bizzat başkahramanın dilinden dökülen şu ifadeler hikâyenin sunduğu mesajı net bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden ibaret. İşte geldik gidiyoruz, şen olasın Halep şehri.” (Kutlu, 2002: 141)

Dünyanın faniliği, hayatın gelip geçiciliği vurgulanır. İnsanın bu şuuru yitirmemesinin önemi ve asıl düşünülmesi gerekenler anlatılmak istenir.

Başkahramanın bahçe kurma arzusuna muhalif olan Muhtar, hikâyenin ikinci önemli kişisidir. Kötü mazisi ve köydeki otoritesi ile tanıtılan Muhtar, başkahramanın karşısındaki kutupta yer alır.

Olumsuz özellikleri ile dikkat çeken Muhtar Halil adeta kendinden çok başkaları ile ilgilidir. Hikâyede geçen bir sahne bu fikri teyid eder. Muhtar üvey kızını yüksek başlık parası karşılığında Tahsildar Atıf'a vermeyi planlar ama önce, kızı Hediye'nin başkası ile münasebeti olup olmadığını öğrenmek ister. Küçük oğlunu onu gizlice takip etmesi için vazifelendirir. Oğlan, Hediye'nin başkahramanın kayını olan Şahin ile buluştuğunu görür. O esnada Islak Kaya'nın düzlenerek neredeyse ekime dikime hazır hale getirilmiş olduğunu da fark eder. Hem ablasının durumundan hem de Gülpaşa Çavuş'un oğlunun yaptıklarından babasını haberdar eder. Oğlundan duydukları karşısında öfkeden küplere binen Muhtar'ın abdesti yarıda bıraktığı ve sövüp saymaya başladığı görülür. O kızının variyetinden çok başkahramanın açtığı düzlükle ilgilenmektedir.

Muhtar eskiden Gülpaşa Çavuş ile çatışmıştır. Gülpaşa Çavuş'un nişanlısı yani başkahramanın annesi olan Zeynep Hanım'ı ayartmaya çalışmış, bundan dolayı da Gülpaşa Çavuş tarafından köyün ortasında dövülmüştür. Gülpaşa savaşta cepheden cepheye koşmuş bir kahraman iken Halil askerken firar etmiş ve eşkıyalara karışmıştır. Gülpaşa savaş dönüşünde çok yaşamaz ve geride yetimler bırakır. Halil ise erkek nüfusu azalmış köye döner ve köylüyü haraca bağlar. Para için adam öldürür. Namertlikten çekinmez. Zeynep Hanım'ı ve çocuklarını ise sırf geçmişte yaşadıklarından ötürü yoksulluğa mahkûm eder. Şimdi Gülpaşa'nın oğluna duyduğu katmerli öfkenin geçmişten gelen bir yönü olduğu anlaşılır.

Muhtar köyde otoritedir. Ne dediyse yaptırmış, bunca zaman hükmünü yürütmüş biridir. Varlıklısı ve köye hâkimdir. Köyde tek radyo onun evindedir. Radyoyu kurmaya gelenlere davar keser. Radyoya evde ondan başka dokunmaya cesaret eden yoktur. Evinde de tek egemen odur. İnsan içine çıktığında herkes onun ağzını açmasını bekler. Radyo

kurdurması ona, köylü arasında daha bir saygınlık kazandırmıştır. Böyle baskın bir karakter olan Muhtar'ın, Gülpaşa'nın oğluna söz geçirememesi onu çileden çıkarır. Muhtar hem başkasının mal edinmesini istemez hem de otoritesini ispatlamak peşindedir. Bir gün cami çıkışında başkahramanın üzerine yürür. Bu vakadan çok geçmeden söz konusu bahçeye Muhtar'ın tacizleri başlar. Önce bahçenin çeperlerini yakarlar. Sonra da oğulları kahramanı döver. Ardından mahkeme başlar. Muhtar'ın art niyeti ortadadır. Kahramanın serinkanlılığı ise onu iyice hınçlandırır. Ne var ki mahkeme Muhtar'ın aleyhine neticelenir. Bundan sonra olan bitenler hep Muhtar'ı kudretten düşürecektir. Önce Hediye, Şahin ile İstanbul'a kaçar. Muhtar'ın oğulları şehre göçerler. Eşi hastalanır. Hediye annesini yanına alır. Muhtar evinde bir başına kalakalır. Evi bakımsızlaşır. Bir zamanların kudretli Muhtar'ı eşe dosta muhtaç hale gelir. Nihayetinde ecel yakasına yapışır. Gülpaşa'nın oğlundan ölüm döşeginde helallik diler. Başkahraman onun bu son isteğine kayıtsız kalmaz ve yatağında son nefesini vermek üzere olan Muhtar'ın yanına gelir ancak Muhtar iyice kötüleşir ve dünya gözüyle helalleşemez. Başkalarına hasetlikten kendi işini bile düşünmeyen Muhtar Halil'in serencamı gözler önüne sunulur.

Hikâyede yer alan diğer kahramanların da hikâyenin temel izleği ile bağlantısı olduğu müşahede edilir. Gözünü hırs bürümüş Muhtar'ın yanı sıra erdemi, ahlaki olgunluğu sembolize eden Deli Derviş, Emrullah Hoca figürleri ile köyün zaman içinde canlılığını yitirisi arasında münasebet bulunur.

Deli Derviş, kemale ermeye uğraşan, gönül gözü açık biridir. Başkahramanın Islak Kaya'da ne yaptığını daha o hiç söylemeden ilk anlayan kişidir. Dervişin bu iç olgunluğunu keşfeden başkahraman bir kez bunu ifşa edince, Deli Derviş'in kendini dağlara vurduğu görülür. Belli olmak istemez. Kendini açığa çıkardığını, benliğini ortaya koyarak hata ettiğini düşünür. Bu, ondaki tasavvufî ahlaki gösterir.

Başkahramanın kurmaya çalıştığı bahçeyi Muhtar'ın tacizlerinden koruyan da odur. Soğuk gecelerde, tek başına, elde tüfek bahçede nöbet tutar. Bahçenin kuruluşunda emeği geçer. Hikâyenin başından sonuna dek Gülpaşa'nın oğluna yardımcı olur. Başkahramanın oğlu büyükşehre göç ederken Deli Derviş'in de düğünü olmaktadır. O, kendi düğününü bırakıp göç yoluna çıkan bu gence yüklerini sarmak için yardım eder. İnce ruhlu bir kimsedir. Başkahramanın hayatta kimsesi kalmadığında da ihtiyaçlarını görür. Nihayetinde köyde kalan birkaç kişiden biri olarak dikkat çeker.

Emrullah Hoca köyün manevi havasını veren bilge şahsiyettir. Esasen bir yaban olan Deli Derviş'i köye ısındırıp halk arasına katan odur. Köyü birleştiren, cemiyetin düğüm noktalarında bulunan biridir. Doğumda, hasatta, nişanda, ölümden, kavgada, hastalıkta hep hatırlanan, herkesi kollayan bir ihtiyardır. Onun gibi Berber Hacı da sözüne itibar edilen, okumuş, güngörmüş bir yaşlıdır. Emrullah Hoca'nın ve Berber Hacı'nın ölümleri aslında hikâyenin arka planındaki tükeniş fikrini de verir. Göç ve gurbet temleri "Beyhude Ömrüm"de merkez teşekkül eder. Göç ve gurbet, gerçek anlamları ile de çağrıştırdıkları ile de hikâyenin temel izleğini verir.

Hikâyenin başlangıcından sonuna dek göç temi sıkça ortaya konur. Henüz başlangıçta iken başkahraman, kayınpederinden söz açar ve onun köyden gitmek, göçmek gerektiği üzerine sözlerini nakleder. Kayınpederinin çocukları köyden göçmüşlerdir. O da zaman zaman şehre gider ancak burada uzun süre kalamaz. Buna rağmen köyden olumlu bahsetmez. Hikâyede devamlı birileri köyden ayrılır. Özellikle genç kuşak burada aradığını bulamamaktadır.

Gençler, askerliğini bitirenler, sevdalanıp gizlice kaçanlar, tarımla uğraşmak istemeyenler hep şehre gider. Köyün yaşlılarının çocukları bir bir buradan ayrılır. Hediye ve Şahin, İstanbul'a gider. Muhtar'ın oğulları şehre göçer. Emrullah Hoca'nın çocukları şehirdedir. İnsanlar peyderpey köyden uzaklaşır. Sonunda başkahramanın oğulları da buradan ayrılır. Büyük oğlunun şehre gitmek arzusunun açması ile başkahramanın buna karşı çıkması aralarında çatışmaya neden olur. Baba oğlunun nankörlük ettiğini, bahçenin, toprağın onlar için olduğunu söylese de ikna edemez. Gençlerin akıllarına göç fikri kazınmayacak kadar derin bir şekilde işlenmiştir.

Burada şehirleşme olgusunun köklerden travmatik bir kopuşa yol açtığı görülmektedir. İnsanlar, imkânlarının kıtlığı, geçim yollarının zahmetli olması nedeniyle köylerinden büyükşehir gitmeyi hedefler. Hikâyenin aslında 60 ve 70'li yılların büyük göç dalgalarını işlediği de söylenilmelidir. Nitekim Mustafa Kutlu, toplumumuzdaki sosyal değişimleri de eserlerinde ortaya koymaya çalışmış bir yazarımızdır. Bundan önceki ürünlerinde de aynı hassasiyeti gözettiği bilinir. (Kaplan: 1997)

Başkahramanın oğluya çatışması aslında yaşanan değişimin ailelerdeki tezahürünü verir. Yaşam biçimleri, devirler ve nesiller değişmiştir. Nesiller arasındaki bakış açısı farklılığı, bir şekilde uyumsuzluk meydana getirir. Baba, yaşamak için her imkânın köyde var olduğunu, çalışarak, alın teri akıtarak gül gibi geçinileceğini söyler ancak oğul, “dört tane ağacın başını beklemek”ten hoşlanmaz. Bunun iş olmadığını düşünür. Kafasına koyduğu fikirden vazgeçmez. Herkes gibi İstanbul'da çalışmak, büyükşehirin nimetlerinden istifade etmek ister. Bu da trajik ayrılıklara yol açar. Oğlunun göçüne el sürmeyen başkahramanın tavrı mühimdir. Kervanı Deli Derviş yükler; ama o da babanın tarafındadır.

Hikâyenin geçtiği köyde gücenik, küskün ve evlatlarına, onlar için çabaladıklarına esef eden ihtiyarlar bulunur. Göç olgusunun toplum üzerinde inkâr edilemeyecek tesirleri vardır. Ailelerde yaşanan duygusal kopuş bunlardan biridir. Mamafih zaman ilerledikçe yaşam biçimlerinin, algıların, alışkanlıkların kısacası hayatın yavaşça fakat toptan değişimi de hikâyede konu edilir:

“Büyü bozulmuştu. Artık boz sakallı çayır kuşunun sesi toprağın kokusuna karışmıyordu. Zaten boz sakallı çayır kuşu ile ardıç kuşunun seslerinin birbirinden ayırt edilmesiyle de kimse ilgilenmiyordu. Rüzgârın ne yandan eseceği önemini kaybetmiş, Mart dokuzu ile April beşi beklenmez olmuştu. Haliyle turnaların bölük bölük geçmesine de aldırın olmuyor, kimseler dağlardan şifa otu toplamıyordu. (...)

İnsanlar sevincini kaybetmişti sanki. Hemen her iş cebri yapılıyor, sanki angaryaya dönüşüyor; yapana bir şevk vermediği gibi neticesinde de bir bereket görmüyordu. Kimse bir baş soğanın kıymetini bilmiyordu. Hasretin de gurbetin de tadı kaçmıştı.” (Kutlu, 2002: 136).

Değişen devir, tabiatla barışık bir yaşamdan uzaklaşmaya neden olduğu gibi bu yaşamın dinamiklerine karşı da yabancılaşmaya neden olur. Artık köyler, buralarda yaşayan insanlar bile değişmiştir. Meydana gelen bu değişim insanın kendine, kendi gerçeklerine yabancılaşmasını özetler. Başkahramanın ifadesi ile “büyü bozulmuştu”r. Söz konusu değişim çeşitli yerlerde vurgulanır.

Gülpaşa'nın oğlu dönüp bahçesine bakar ve hem akıp giden zamana hem de ailesini bir arada tutamadığına hayıflanır:

“Yaz başında dut kuşları geliyor, sürüler halinde. Küçük oğlan o sıra elde çifte bekler, bunlardan avlar, çöp kebabı yapıp yemeğe bayılırdı. Dut kuşu etinden çöp kebabını unutmamıştır artık. O da ağabeyinin peşi sıra gidecek. ‘Şu askerlik bir bitsin baba, gör bak nasıl çalışacağız. Ağabeyimle sırt sırta verirsek İstanbul mu dayanır bize’ diye efelenip duruyordu. Dut kuşları bayram etsin. (...) Çalıların kuytularında tavşanlar, taraklı kuşlar, yılanlar yani; ne diyeyim her bir hayvan barınıyor işte. Bir biz barınamadık. (...) İş çok. Adam yok. Hiçbir şeyi canım çekmiyor.” (Kutlu, 2002: 174 – 175)

Göç ve şehirleşme vasıtasıyla yaşananlar ilgi çekicidir. Nüfusun çok olduğu zamanlarda hizmet alamayan köye nüfus azaldıktan sonra hizmet gelmeye başlar. Bu çarpık durum son derece ironiktir. Köy yola, elektriğe, sağık ocağına kavuşur. Ne var ki köy boşalmıştır. İnsanların gidişlerinin bir sebebi de köydeki mahrumiyettir. Oysa imkânlar onlar gittikten sonra artar. Köyde öğrencinin bol olduğu zamanda bulunmayan öğretmen artık mevcuttur fakat bu sefer de okutacak öğrenci bulunmaz.

Hikâyenin sonunda göçler, değişen yollar, haritalar ve azalan nüfus neticesinde köyün bağlı olduğu kasabanın artık ağırlığını kaybettiği görülür. Devlet buradaki kadrolarını çeker ve binalarını terk eder. Kasaba çökmüştür. Köyün bağlı olduğu merkezin çöküşü doğrudan köyü de etkiler. Köy de artık kimsesizleşmiş, ıssızlaşmış ve bir iki dermansız ihtiyara kalmıştır. “Beyhude Ömrüm” hikâyesi, yerleşik hayatın nüvesi kabul edeceğimiz köyün yaşanan değişime direnemeğini de gözler önüne serer. Köy ata toprağıdır, baba ocağıdır. Köy, köktür. Köyün ve kasabanın metruk, bu içler acısı hali toplumda yaşanan değişimin ne denli derinden ve sancılı olduğuna işaret eder. Şehirleşme olgusunun küçük yerleşim yerlerinde bıraktığı izler yaşananları anlamada daha etkilidir.

Finale doğru şehir hayatından sıkılan ve ailesini bırakıp köye dönen, baba ocağını canlandırmaya çalışan biri görülür. Muhterem Bey ismindeki bu kahraman ilk bakışta, şehrin o büyük yabancılaştırıcı, dönüştürücü gücüne direnerek köy gerçeğine uyanmış biri gibi algılansa da esasen öyle değildir. Orada bulunduğu bütün yaz boyunca eski konağı tamir ettirip içinde yaşamak hayallerini kuran Muhterem Bey, kısa süreli de olsa köydeki hayata canlılık getirir. Onun çabalarına Deli Derviş ve başkahraman da destek olur. Muhterem Bey, konağı kısmen elden geçirir fakat içine yerleşince, şehirdeki konforu burada bulamadığından keyfi kaçır. Ne kadar kalması için konuşsalar da ikna olmaz ve buradan ayrılır.

Mustafa Kutlu “Beyhude Ömrüm” isimli eserinde Anadolu’yu, tabiatı, buralardaki hayatı çok iyi gözlemlediğini belli eder. Tasvirleri güçlüdür. Tabiata dair anlatımlarında peşpeşe sıraladığı bitki, kuş isimleri, çeşitli yöresel adlandırmalar dikkati kadar dil zenginliğini de gösterir. O, Anadolu insanın hayatını, evlilikleri, göçü, gurbeti, ziraî yaşamı dikkatle incelemiş bir yazardır. Gidenleri, kalanları, sıradan insanların özlemlerini, tasavvurlarını, geri planda kalmış kimselerin hayatlarını etkileyici biçimde anlatır. Sözelimi başkahramanın kayınpederine ve onun eşine olan yaklaşımına değindiği şu satırlar pek gerçekçidir:

“Yoo, adam alışmış. Hizmetini göreceği biri lazım. Tabi şimdinin gelinleri, kızları bu eski zaman adamlarının bağirtisini, nazını çekebilir mi?”

Gel çoraplarımı çek, meslerimi giydir, tütün tabakamı bul, sırtıma bez koy, ulan karı nerde benim kehribar tesbihim, öğleye şöyle bir mercimekli pilav kotar, yanında turşuyu ihmal etme ha...

Söylenir de söylenir.

O zavallı ihtiyarcık, kaynanam, yeryüzüne nasılsa düşüvermiş sessiz, sakın bir melek, romantizmalı bacaklarını sürüye sürüye çıtını çıkarmadan bu emirleri eksiksiz yerine getirir.

Bu nedir acaba?

Saygı mı, sevgi mi, korku mu?” (Kutlu, 2002: 22)

Anadolu’daki evlilik hayatı kadar, Anadolu insanının konuştuğu dile de dikkat eder Mustafa Kutlu. “Beyhude Ömrüm”de yer alan yöresel ifadeler, alışılmışın dışında olan söyleyişler, benzetmeler, ikilemeler, yerel deyimler ilgi çeker:

“Demek *bir yer mamur olacaksa bir bey eli değmek gerek*.(...) Elinde bir ince övendire köstebek yuvalarını eşeliyor. Kara, zayıf, *sıgırcık cücügü gibi bir oğlan*. (s. 8)

İşte fasulye, patates, lahana, turp falan. O da *cıl-cıl akan bir acı suyu* çeşme yalağına biriktirip oradan taşıyarak. (s.9)

Caminin karını kürüdü, yolunu açtı, *bacasını loğlayıp* sobasını yaktı. (...) Kattı sürüyü önüne; “*Hu*” *deyip otarmaya başladı*. (s.36)

Paçaları çemirli, yalınayak eyvanın ortasında dikili kaldı. Küfüre günaha batıp oğlanı yanından kovdu. Akşam ezanına kadar oturmadı. *Bögelek tutmuş gibi*, bir o yana, bir bu yana gidip geliyordu. (s. 86)

Kız oğlana olan-biteni anlattı. *Engâh engâh ağladı*. (s. 59)

Bu civarda *tozak karı* derler, karın makbul olanı budur. (s. 91)

Ekin dört parmağa çıkınca o senenin kuzuları, oğlakları peşlerine en az onlar kadar sevimli *oynak kopul oğlanlar*... (s. 112)

‘hev, hev’ diye üreerek yokuşun yarısına kadar güya gerçek bir av iti olmuş gibi koşuyor... (s. 115)

Şişinip kabarsın da *hovu insin* diye. Süt köpüğü gibi bir şey. (s. 144 – 145)

Sen gömleğin *yakasını partına kadar aç*, türküye çök. (s. 148)

Katırı suvardım, malların yemini verdim, dedi. (s. 150)

...birden Islak Kaya’yı fark ediverince. Yani içime suyun-bahçenin ilk tohumu düşünce. Nasıl da *sevincik olmuşum*.” (s. 172)

Bu gibi ifadelerle hem anlatıma canlılık kazandırılır hem de tabiatın içinde, onunla hemhal olan, sözlerindeki doğallık ile samimiyetini aksettiren bir Anadolu insanı portresi başarılı şekilde sunulur.

SONUÇ

“Beyhude Ömrüm” fanilik, göç ve gurbet temaları üzerinde yükselen bir hikâyedir. Fanilik asıl eksendir. Diğer iki tema yine onun etrafında anlamlı bir bütün teşkil eder.

Hikâyeyi, göç öncesi ve sonrası şeklinde ele almak mümkündür. Göçten önceki hayat ile göçten sonraki hayat artık aynı değildir. Cemiyet değişmiştir. İnsanların kararlarını, tavırlarını, beğeni ve tercihlerini etkileyen göç hareketi yahut fikri, hikâyenin nirengi noktasını teşkil eder.

Göç bir olgu olarak çift anlam katmanına sahiptir. İlki köy sakinlerinin yavaş yavaş ata toprağını terk ederek şehre yerleşmesini verir. Bu, yurdumuzun 1950 sonrasında yaşadığı gerçek bir tecrübenin hikâyedeki izdüşümüdür. Türkiye 50 sonrasında kente doğru yaşanan göç dalgaları ile sosyal açıdan değişim geçirir. Göçün ikinci anlam boyutu fanilik ile alakalıdır. O, ilk anlamının dışında ayrıca metafizik bir gönderidir. Hikâyede kahramanların yaşamları göç ile değişir. Göçenler, arkalarındakileri hüznün ve gurbet hisleri ile bırakır. Köy, göçlerle boşalır ve sakinleri için gittikçe tatsız bir yer olur. Hikâyedeki temsili dil kavranıldığında, göç metaforu da anlaşılır. İnsanın dünya hayatını aktaran Kutlu, göçü, aynı zamanda ahiret yurduna gidiş olarak düşünür. Nitekim cümlelerin kurgusu okuyucuya, ölüm ve akıbeti sezdirir. Göçün neticesinde yaşanan gurbet, yeryüzü yolculuğunun akıbetidir. İnsanoğlunun yaşam serüveni, aşkın olanın karşısında hiçlik ve fanilik hisleri ile sona erer. Metafizik gerçeğe uyanan insan, tüm emeklerinin, nihayetinde ne için olduğunu idrak eder. Dünyevî hırslardan, gelip geçici emellerden, boş hülyalardan bir türlü arındırılmamış; devamlı, benlik planında yaşanan hayatlar beyhude ömürlerdir. Kutlu, işte bu gerçeği nakleder.

Hikâyedeki üstü örtülü mistik anlam katmanının sezdirilmesi için yazarın kullandığı bahçe metaforu elverişli bir motiftir.

Bunların yanı sıra yazarın dile getirdikleri dış anlam katmanı itibariyle de irdelenmelidir. Ham halde birer malzeme olan yurt gerçeklerini ince noktalarından yakalayan Kutlu, onları ustaca işlemeyi başarmıştır.

Yurdumuzun 50 sonrasında göçle yaşadığı sosyal travma hikâye içerisinde yer alır. Büyükşehir gidişi kaçış, kurtuluş olarak gören genç nesiller ile ata toprağında ve fikirlerinde ayak direyen evvelki kuşak yaşamın trajikini verir. Bu çatışma, göçü, köklerden kopuş telakki edenlerle yeni bir arayış peşinde olanların umutları arasındadır. Göç ve gurbet nihayetinde her iki tarafta da duygusal hasar bırakır. Yazarın bunu iskalamadığı görülür.

Ülkemizin modernizme, şehirleşmeye ve kalkınmaya dair uyanışı, eserde hicvedilen bir husustur. Yazar, kontrolsüz göçlerle insan silolarına dönüşen metropollere değinmese de şehri besleyen köyün ve kasabanın hazin akıbetine temas eder. Aksayan ve tatmin etmeyen bürokratik hamlelerin küçük yerleşim birimlerine fayda sağlayamayışı gözler önüne serilir.

Kalkınma politikası olarak düşünülmesine rağmen hatalı planlama yüzünden akim kalmış; ihmal, gecikme gibi sebeplerden dolayı stratejik önemini yitirmiş hamlelerin örneklerine Cumhuriyet tarihi boyunca maalesef sıkça rastlanır. Zamanı doğru öngörülemeyen, tedbiri sonradan alınan planların ortaya çıkardığı ironik durumlar hikâyede çarpıcı biçimde resmedilir. Nüfusu yoğun ancak hizmet alamayan köy, sonradan tenhalaşır. Kimseye fayda sağlayamayan hizmetlerle ayakta tutulmaya çalışılan

ıssız bir beldeye dönüşmekten kurtulamaz. Devlet, iş işten geçtikten sonra terkedilmiş, boş köye omuz verir; binalarla ve personelle onu destekler. Hizmet götürme amacındadır. Ne var ki geç kalınmıştır. Ortaya hazin ve komik bir manzara çıkar. Yazar yurdumuzun kalkınma tecrübelerine dair mizahi bir kesit sunar.

“Beyhude Ömrüm”de, Kutlu’nun dile olan tasarrufuna da dikkat çekilmelidir. Yazar yöresel, bölgesel ifadelere sıkça müracaat etmiş; bu da köy eksenli sıcak bir Anadolu hikâyesinin oluşmasına ve hikâyenin keyifle okunmasına katkı sağlamıştır.

Son olarak söylenmesi gereken husus ise eserin ifade ettiği anlamla ilgilidir. Sanat eseri işlevseldir. Usta bir sanatkâr bu özelliklerin farkındadır. O, insanı, metinle yoğurmayı bilen kişidir. Eserin bir dünya görüşünün, belli bir bakış açısının taşıyıcısı olduğunu müdriktir. Bu vasıta ile kendi perspektifini, hayat anlayışını da sunar. Eserle düşündürür ve eğitir. Kutlu’nun “Beyhude Ömrüm” hikâyesine, inandığı değerleri savunduğu ve hayatı algılayışını aktardığı bir eser gözüyle de bakılmalıdır. Tüm bunlarla beraber hikâyenin nitelikleri itibariyle Tolstoy’un sanat kuramına da uyan bir eser olduğu dikkatlerden kaçmaması gereken bir özelliktir.

KAYNAKÇA:

Emre, İsmet (2005). *Edebiyat ve psikoloji*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kaplan, Mehmet (1997). *Hikâye tahlilleri* (Altıncı Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, Mustafa (2002). *Beyhude ömrüm* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tolstoy (2000). *Sanat nedir?* İstanbul: Şule Yayınları.

Yıldırım, Suat (2005). *Kur’ân- Hâkim’in açıklanmalı meali*. İstanbul: Işık Yayınları.